

ABSTRACT

Volodymyr Yefimov, Dmytro Sanakoyev. Main directions regarding the prevention of the activities of organized groups and criminal organizations in European countries. The authors it was established that in order to effectively combat organized crime, one of the international recommendations is as follows: when developing anti-crime policy strategies, including legislation and other measures, states should take into account the structural features of criminal organizations and their methods of operation.

Organized criminal groups and criminal organizations are focused on the provision of illegal goods and services, as well as on penetration into legal activities using a wide variety of methods, including corruption and violence, there is a need to develop new strategies in the field of crime prevention, which, narrowing the capabilities of such organizations, will simultaneously increase the level of vulnerability of economic systems in relation to such penetration. These aspects of the prevention of organized crime, including those of a transnational nature, were reflected in the UN Convention against Transnational Organized Crime.

The dominant opinion among researchers is that there are a large number of characteristics of organized groups and criminal organizations, but most have a variable network structure, so they can be countered with a strategy focused on network analysis, as well as on the analysis of information resources used by criminal networks.

Keywords: *organized crime, organized criminal groups and criminal organizations, European countries, prevention, countermeasures, UN Convention against Transnational Organized Crime, legal definition.*

УДК 343.985.2

DOI: 10.31733/2078-3566-2022-6-387-392

Володимир ПРИЛОВСЬКИЙ[©]

кандидат юридичних наук

(Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна)

**ЩОДО ПИТАНЬ ОРГАНІЗАЦІЇ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ
(РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ
КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Досліджено деякі аспекти організації негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НСРД) під час розслідування кримінальних правопорушень, у тому числі в умовах воєнного стану. Розглянуто наявні проблемні питання сьогодення щодо організації проведення НСРД та можливостей спрощення й оптимізації для досконалого розслідування кримінальних правопорушень (злочинів), у тому числі в цей час за умов воєнного стану. Розглядаються погляди вчених щодо вказаного аспекту як взагалі протиправної (злочинної) діяльності, так і в умовах теперішнього стану в Україні. Зазначено, що організація проведення НСРД потребує законодавчого удосконалення.

Ключові слова: *організація, розслідування, кримінальне правопорушення, злочин, слідчі дії, розшукові дії, негласні слідчі (розшукові) дії, оперативні заходи, оперативно-розшукові заходи.*

Постановка проблеми. Процеси сучасності, що останнім часом відбуваються в Україні, зумовлюють необхідність оперативного отримання істинної інформації, її швидкого і своєчасного аналізу, систематизації та використання з метою якісного розслідування кримінальних правопорушень не тільки загальнокримінальної спрямованості, але й специфічних злочинів, які вчиняються в умовах воєнного стану, тобто в умовах ведення бойових дій, нанесень бомбових або ракетних ударів, обстрілів населених пунктів, терористичних актів тощо. Певні структури та організації МВС

© В. Приловський, 2022

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-4490-6301>

k_ksm@dduvs.in.ua

України, зокрема Національної поліції України, уповноважені на безпосереднє проведення негласних слідчих (розшукових) дій, оперативних та оперативно-розшукових заходів, але потребують корегування не стільки уповноваження цих структур та організацій, а більш удосконалення законодавчих актів, що регламентують та спрямовують їх діяльність.

Дуже важливим елементом функціонування суспільства є його фундаментальні цінності та забезпечення їх належної реалізації громадянами.

При цьому під час розслідування вчинених кримінальних правопорушень (серед яких в наявності дані статистики та кримінальних проваджень щодо тяжких і особливо тяжких злочинів – замовлених вбивств, вбивств з розчленуванням, вбивств для приховування інших злочинів, злочинів, що вчиняються військовими і бойовиками ворожих сил, колаборантами тощо) практично завжди є невід’ємна необхідність негайних дій, організація проведення яких регламентується безпосередньо КПК України.

Не буде зайвим наголошення на значенні проведення системного аналізу об’єктивних сучасних умов, в яких здійснюються злочинні діяння. Крім того, досліджуючи вищевказаний напрям, вагоме значення має встановлення перешкоджаючих факторів. Тому розгляд цього питання є необхідним та своєчасним.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Зважаючи на важливість інституту негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальних провадженнях та наявність низки проблемних питань, у тому числі організаційного характеру його функціонування, він був об’єктом наукових досліджень фахівців, зокрема: М. Багрієя, Б. Бараненка, О. Бочкового, В. Глушкова, С. Гриненка, М. Грїбова, Ю. Грошевого, К. Гусевої, О. Дроздова, В. Колесника, С. Кудїнова, Д. Никифорчука, М. Погорецького, Д. Сергєєвої, О. Татарова, М. Цуцкірїдзе, Р. Шехавцова, М. Шумила та інших, проте проблемні питання організації проведення негласних слідчих (розшукових) дій у дослідженнях зазначених авторів або ж досліджувалися опосередковано, або ж мають дискусійний характер, що не дуже позитивно відображається на правозастосовній практиці.

Метою цієї статті є проведення аналізу проблемних питань при організації проведення НСРД при розслідуванні кримінальних правопорушень (злочинів), у тому числі в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Безперечно, здійснення досудового розслідування у кримінальне провадження реалізується виключно за рахунок уповноважених на те суб’єктів. Саме тому лише чітка та послїдовна регламентація процесуальних можливостей усіх суб’єктів кримінального провадження дозволить повністю забезпечити виконання основних завдань кримінального провадження, що зазначені в ст. 2 Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України [1], а також забезпечити законне та неупереджене здійснення владних повноважень із цїлковитим дотриманням положень Конституції України, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та кримінального процесуального законодавства України [2, с. 265].

У виняткових невідкладних випадках, пов’язаних із врятуванням життя людей та запобіганням вчиненню тяжкого або особливо тяжкого злочину, передбаченого розділами I, II, VI, VII (статті 201 та 209), IX, XIII, XIV, XV, XVII Особливої частини Кримінального кодексу України, негласна слідча (розшукова) дія може бути розпочата до постановлення ухвали слідчого судді у випадках, передбачених КПК України, за рішенням слідчого, узгодженого з прокурором, або прокурора. У такому випадку прокурор зобов’язаний невідкладно після початку такої негласної слідчої (розшукової) дії звернутися з відповідним клопотанням до слідчого судді [1, ст. 250].

Отже вбачається так би мовити «процесуальний ланцюжок»: «слідчий» – «прокурор» – «слідчий суддя» (між прокурором і слідчим суддею також за згодою прокурора трапляється слідчий, отримуючи згоду прокурора на проведення НСРД, керівник оперативного підрозділу, який за своїми повноваженнями призначає виконавця та оперативник, якому буде доручено виконання) для здійснення основних організаційних заходів проведення НСРД.

Останнє, на жаль, спростовує одне з головних положень швидкого розслідування кримінальних правопорушень – оперативність.

У більшості випадків при розслідуванні кримінальних правопорушень (злочинів) слідчі ситуації мають достатньо складний характер (підозрюваний відомий, але

матеріальних і особистісних доказів недостатньо для повідомлення йому про підозру; злочинець відомий, але переховується від слідства й суду; особу злочинця не встановлено тощо). У зв'язку з цим поряд з проведенням слідчих (розшукових) дій для встановлення всіх необхідних даних про кримінальне правопорушення (злочин) та осіб, які могли бути причетні до його вчинення, які могли бути очевидцями (свідками) або мати будь-яку важливу для розслідування інформацію, вважається за необхідне проведення НСРД (здійснення аудіо-, відеоконтролю підозрюваного; зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж і електронних інформаційних систем тощо) [3, с. 120–122].

Для отримання інформації щодо якомога швидкого та оптимального розслідування кримінального правопорушення (злочину) необхідно проводити пошукові та гласні і негласні слідчі (розшукові) дії, спрямовані у тому числі й на розшук співучасників [4, с. 103].

Не можна ігнорувати факт, що розслідування злочинів тісно пов'язане з оперативно-розшуковою діяльністю і значною мірою залежить від ефективності організаційних дій слідчого і оперативно-розшукових заходів, що здійснюються органами дізнання за його дорученням, а також заходів, що проводяться цими органами при виконанні ними функціональних обов'язків.

Зазначимо, що розслідування злочину – це досить непростий процес пізнання, який відбувається в конкретних часових (за часту обмежених) і просторових межах та в певних умовах навколишнього середовища.

У сучасних умовах при проведенні слідчих дій в місцях ведення бойових дій, дослідження руйнувань будівель, частин тіл розірваних вибуховими пристроями людей і таке інше часові обмеження для оперативного (найшвидшого) пошуку джерел важливої для розслідування інформації, її отримання – найактуальніше з того, що могло би бути в інших умовах, в умовах мирного часу. Хоча і в нормальному стані суспільства та держави це питання актуальності не втрачає свого оперативного статусу.

Оперативний – здатний правильно і швидко виконувати ті чи інші практичні завдання; дійовий [5, с. 845].

Організація – дія за значенням організувати, організовувати і організовуватися. Організовувати – здійснювати певні заходи громадського значення, розробляючи їх підготовку і проведення [5, с. 853].

Негласний – невідомий для інших; прихований, таємний [5, с. 753].

Слідчі (розшукові) дії є діями, спрямованими на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні. Підставами для проведення слідчої (розшукової) дії є наявність достатніх відомостей, що вказують на можливість досягнення її мети [1, ст. 223].

Проаналізуємо останні викладки стосовно будь-якої ситуації, що стосується розслідування кримінального правопорушення.

Припустимо, досвідчений оперативник (працівник оперативного підрозділу) при проведенні слідчих дій (або за дорученням слідчого – оперативно-розшукових заходів) для досягнення мети, спрямованої на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні, на місці вчинення кримінального правопорушення (злочину) виявив особу, яка має фактичну інформацію про осіб, що вчинили цей злочин. Інформація повинна бути перевірена, але для цього необхідно отримати письмовий дозвіл (доручення) слідчого. Виявлена особа (джерело інформації) бажає зостатися невідомою, негласною для правоохоронних структур, не має змоги чекати і відмовляється від оприлюднення (фіксації в протоколі або іншому документі) даних про себе, у тому числі – можливості зв'язку з нею через будь-які мережі.

Що повинен у такому випадку зробити оперативник?

Досвідчений оперативник сам без усіляких повідомлень та доручень провів би всі необхідні заходи, здобув би максимум достатньої інформації, необхідної для розслідування. Але як це офіційно зафіксувати? Відповідно до чинного законодавства – або ніяк, або дуже складно, практично неможливо! Хоча оперативник і не згаяв час для отримання і перевірки важливої для розслідування інформації.

Якщо прослідкувати ланцюжок законодавчо регламентованих дій оперативника, можна, навіть не вимірюючи, впевнитись, що при виконанні процесуальних норм втрачається саме головний скарб при розслідуванні, особливо по «гарячих слідах», – час.

Поки пройде оповіщення слідчого, поки слідчий вирішить, що доручити, поки навіть у польових умовах знайде папірець, у якому виписе доручення... А якщо слідчий згідно з відомчими інструкціями захоче сповістити свого керівника, щоб той підтвердив його рішення? А якщо в районі бойових дій обмаль папірців, відсутній зв'язок, а слідчий вагається в ухваленні самостійного рішення? А якщо керівник захоче проконсультуватись з прокурором або слідчим суддею? На жаль, у процесуальних законодавчих актах людський фактор або фактори так званих форс-мажорних ситуацій або обставин (форс-мажорними обставинами (обставинами непереборної сили) є надзвичайні та невідворотні обставини, що об'єктивно унеможливають виконання зобов'язань, передбачених умовами договору (контракту, угоди тощо), обов'язків згідно із законодавчими та іншими нормативними актами, а саме: загроза війни, збройний конфлікт або серйозна погроза такого конфлікту, включаючи але не обмежуючись ворожими атаками, блокадами, військовим ембарго, дії іноземного ворога, загальна військова мобілізація, військові дії, оголошена та неоголошена війна, дії суспільного ворога, збурення, акти тероризму, диверсії, піратства, безлади, вторгнення, блокада, революція, заколот, повстання, масові заворушення, введення комендантської години, карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України, експропріація, примусове вилучення, захоплення підприємств, реквізиція, громадська демонстрація, блокада, страйк, аварія, протиправні дії третіх осіб, пожежа, вибух, тривалі перерви в роботі транспорту, регламентовані умовами відповідних рішень та актами державних органів влади, закриття морських проток, ембарго, заборона (обмеження) експорту/імпорту тощо, а також викликані винятковими погодними умовами і стихійним лихом, а саме: епідемія, сильний шторм, циклон, ураган, торнадо, буревій, повінь, нагромадження снігу, ожеледь, град, заморозки, замерзання моря, проток, портів, перевалів, землетрус, блискавка, пожежа, посуха, просідання і зсув ґрунту, інші стихійні лиха тощо) [6] висвітлені вкрай стисло або майже ніяк.

Це тільки спрощена ситуація. Але ж навіть при цьому просто виключаються оперативність, негласність, організація. Зостається лише «досить непростий процес пізнання, який відбувається в конкретних часових і просторових межах та в певних умовах навколишнього середовища».

Втрачається сенс понять «оперативність», «негласність», та й «організація» перетворюється у невиправдану бюрократичну рутину.

Особливо слід зазначити ситуацію при прибутті слідчо-оперативної групи на місце вчинення кримінального правопорушення під час бойових дій. Оперативник, проводячи пошукові заходи (наприклад, щодо виявлення очевидців), припустимо, виявив вчинення воєнного злочину (свідоме, грубе, порушення законів та звичаїв війни, за який винуватці (учасники бойових дій та особи, які віддають їм накази) несуть кримінальну відповідальність, визначену рішенням міжнародних воєнних трибуналів [7]) військовослужбовцем ворожої армії (або кимось іншим). Немає можливості припинити злочин, але є можливість негайної (оперативної) негласної фото- або відеофіксації протиправних дій. Коли і як у подібних умовах отримувати дозвіл на проведення НСРД?

Будь-яку людину або дитину (яка, вибачте за емоційність, сидить у ріках сліз над мертвим тілом рідної людини), неможливо втішити необхідністю виконати правила, встановлені КПК України щодо організації проведення слідчих дій, а вже потім щось або когось встановлювати, використовуючи можливості оперативних підрозділів, які б здійснили проведення НСРД.

Крім названих, накопичується багато інших питань. Чому, наприклад, свідчення в суді проти поліцейського останній повинен не просто спростовувати, а зобов'язаний представити достатні фактичні дані своєї непричетності або невинуватості? Відеофакт з камер відеоспостереження або з мобільного телефону слугує доказом проти працівника поліції, але нерідко навіть не розглядається, якщо йдеться про підтвердження протиправних дій підозрюваного, тому що отриманий без відповідної процесуальної процедури. Але ж і без будь-якої процедури факт не перестає бути фактом.

Мабуть, кожен правоохоронець знайомий з висловленням, що поліцейські майже усього світу вважають, що закони виписані для правопорушників і злочинців. Чому так? Само собою виникає висновок, що законодавець задалегідь у статтях законодавчих актів визначає «особистий», майже привілейований статус підозрюваних та підсудних осіб (які можуть бути причетні до найгрубших порушень прав потерпілих, нерідко аж

до насильницьких дій проти потерпілого або насильницького позбавлення життя).

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що на основі дослідження наукових думок та думок вчених, практики оперативних підрозділів Національної поліції України визначено основні проблемні питання, що виникають при розслідуванні кримінальних порушень у цей час:

– законодавчі обмеження ініціативи оперативних підрозділів для організації проведення НСРД, потрібної для швидкого розслідування кримінального правопорушення (злочину);

– процесуальні обмеження ініціативи оперативних підрозділів для організації проведення НСРД в будь-яких реаліях сьогодення (воєнний стан), але занадто потрібної для своєчасного розслідування кримінального правопорушення (злочину);

– організаційні затримки або перешкоди при узгодженні документації щодо рішень та отримання дозволу на проведення НСРД.

В умовах ракетних та бомбових обстрілів, бойових дій, терористичних актів і загроз вчиняються такі ж протиправні діяння, як і в мирний час, але важливість їх оперативного розслідування, встановлення та викриття винних у найкоротший час з моменту вчинення або надходження повідомлення про вчинене, набуває особливої актуальності. І законодавче спрощення процедури організації проведення негласних слідчих (розшукових) дій – реальний ключ для вирішення питань оперативного та оптимального розслідування, особливо в сучасних умовах воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

2. Гаркуша А., Петриченко Є. Регламентация повноважень щодо здійснення повноважень у кримінальному процесі. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. № 1. С. 265-271.

3. Чаплинский К. О., Єфімов М. М., Приловський В. В. Наукові та практичні основи методики розслідування втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність : монограф. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. 278 с.

4. Пиріг І. В., Карпенко Р. В. Теорія і практика заподіяння тілесних ушкоджень, учинених неповнолітніми : монограф. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2021. 188 с.

5. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Ірпінь : ВТФ «ПЕРУН», 2009. 1736 с.

6. Форс-мажор. URL : <https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/%D0%A4%D0%BE%D1%80%D1%81-%D0%BC%D0%B0%D0%B6%D0%BE%D1%80>.

7. Воєнні злочини та їх документування. URL : <https://legalaid.gov.ua/publikatsiyi/voynni-zlochyny-ta-yih-dokumentuvannya/>.

Надійшла до редакції 1.12.2022

References

1. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy [Criminal Procedure Code of Ukraine] : 13 kvitnia 2012 r. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>. [in Ukr.].

2. Harkusha A., Petrychenko Ye. (2021) Rehlamentatsiya povnovazhen' shchodo zdiysnennya povnovazhen' u kryminal'nomu protsesi [Regulation of powers regarding the exercise of powers in criminal proceedings]. *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav*. № 1, pp. 265-271. [in Ukr.].

3. Chaplynskyi, K. O., Yefimov, M. M., Prylovskiy, V. V. (2022) Naukovi ta praktychni osnovy metodyky rozsliduvannya vtiahnennia nepovnlitnikh u protypravnu diialnist [Scientific and practical bases of the methodology of investigating the involvement of minors in illegal activities] : monohraf. Odessa : Vydavnychiy dim «Helvetyka», 278 p. [in Ukr.].

4. Pyrih I. V., Karpenko R. V. (2021) Teoriia i praktyka zapodiannia tilesnykh ushkodzen, uchynenykh nepovnlitnimy [Theory and practice of causing bodily harm committed by minors] : monohrafiia. Dnipro : Dniprop. derzh. un-t vnutr. sprav, 188 p. [in Ukr.].

5. Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy (z dod., dopov. ta CD) [A large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language (with supplement, supplement and CD)] / uklad. i holov. red. V. T. Busel. Irpin : VTF «PERUN», 2009. 1736 p. [in Ukr.].

6. Fors-mazhor [Force majeure]. <https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/%D0%A4%D0%BE%D1%80%D1%81-%D0%BC%D0%B0%D0%B6%D0%BE%D1%80>. [in Ukr.].

7. Voyenni zlochyny ta yikh dokumentuvannya [War crimes and their documentation]. <https://legalaid.gov.ua/publikatsiyi/voynni-zlochyny-ta-yih-dokumentuvannya/> [in Ukr.].

ABSTRACT

Volodymyr Prylovskiy. Concerning issues of organization of covert investigative (search) actions in investigation of criminal offenses under martial law. The article examines some aspects of the organization of undercover investigative (search) actions (hereinafter referred to as NSRD) in the investigation of criminal offenses, including under martial law. Current problematic issues related to the organization of the NSRD and the possibilities of simplification and optimization for the perfect investigation of criminal offenses (crimes), including at the present time under martial law conditions, are considered. The views of scientists regarding the specified aspect of illegal (criminal) activity in general, as well as in the conditions of the current situation in Ukraine, are considered.

On the basis of the study of scientific opinions and conclusions of scientists, the practice of operational units of the National Police of Ukraine, the main issues, if not inhibitions, then slippage of the process of high-quality operational organization of the NSRD, have been determined.

In particular:

- legal restrictions on the initiative of operative units to organize the NSRD (especially in the context of time constraints) required for a quick investigation of a criminal offense (crime);
- procedural limitations of the initiative of operational units to organize the NSRD in any realities of today (martial law), but too necessary for a quick investigation of a criminal offense (crime);
- organizational (actually bureaucratic) delays or obstacles in agreeing documentation on decisions and obtaining permission to conduct NSRD.

The author states that the organization of the NSRD needs legislative improvement.

Keywords: *organization, investigation, criminal offense, crime, investigative actions, detective actions, covert investigative (detective) actions, operational measures, operational and investigative measures.*

УДК 351.746.2:32.019.5

DOI: 10.31733/2078-3566-2022-6-392-400

Олександр ХРИСТОВ®

кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна)

**УМОВИ ВИКОРИСТАННЯ ГРОМАДСЬКОСТІ
ПІДРОЗДІЛАМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ
ПІД ЧАС ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ**

Досліджено різні значення умов використання громадськості підрозділами кримінальної поліції під час протидії злочинності. У результаті вивчення спеціальної літератури, зроблено висновок, що до цього часу вченими не бралось за основу таке значення умов використання громадськості підрозділами кримінальної поліції під час протидії злочинності, як «необхідних обставин, які уможливають здійснення, створення, утворення чого-небудь або сприяють чомусь», зокрема ефективному здійсненню такої діяльності.

Ключові слова: *громадськість, результативність, сукупність об'єктивних і суб'єктивних обставин, умови ефективності, фактори.*

Постановка проблеми. Протидія злочинності підрозділами кримінальної поліції неможлива без використання громадськості, яка часто відіграє одну із ключових ролей [1] у надходженні оперативної значущої інформації, створенні умов та/або безпосередній участі в оперативно-розшукових заходах, а також «гласних» та негласних слідчих (розшукових) діях у кримінальному провадженні, що проводяться працівниками цих підрозділів за дорученням слідчого (дознавача), прокурора.

Ефективність використання громадськості підрозділами кримінальної поліції під час протидії злочинності багато в чому залежить не тільки від «природних» обставин дійсності («позасистемних факторів»), що епізодично уможливають таку діяльність

© О. Христов, 2022

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-0088-5844>

alexander_hristov@ukr.net